

ANADOLU'DA KURULAN ÜNİVERSİTELERİN İLLERİN SOSYO-EKONOMİK YAPILARINA KATKILARI

Doç. Dr. Salih ÖZTÜRK

Gazikent Üniversitesi, İ.İ.B.F., Ekonomi Bölümü, salih.ozturk@gazikent.edu.tr

Doç. Dr. İshak TORUN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ishaktorun@hotmail.com

Arş. Gör. Yıldız ÖZKÖK

Gazikent Üniversitesi, İ.İ.B.F., Ekonomi Bölümü, yildiz.ozkok@gazikent.edu.tr

Özet

Üniversiteler, genel olarak ülkenin, özel olarak ise bulunduğu kentin sosyo-ekonomik gelişmesini sağlayan faktörlerin en önemlilerinden birisidir. Üniversite denilince, ilk önce, her üniversite nüfusunun kentte yaptığı harcamalar akla gelmektedir. Bunun yanında üniversitenin sosyo-ekonomik gelişmeye ve kentleşmeye olan katkıları da önemlidir. Çünkü ekonomik gelişme ile sosyal/kültürel gelişme birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen dinamiklerdir. Yani sosyal/kültürel nedenler, ekonomik ve gelir artışlarının da bir koşulu olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar da, üniversitelerin kuruldukları illere özellikle ekonomik ve sosyal/kültürel açıdan çok önemli katkıların olduğunu göstermektedir. Bu yapı itibarıyla üniversiteler, bir yandan yarattığı gelir akımı ile kentin gelişmesinin maddi koşulunu oluştururken, diğer yandan da gelişmenin bilimsel ve sosyal/kültürel koşullarını hazırlamaktadır. Ancak üniversitelerin söz konusu katkılarının gerçekleşmesinde kentin fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel altyapısı önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, üniversitelerin bir kente olan katkısını arttırmak ve topluma öncülük edebilmesini sağlamak için, altyapısını mümkün olduğunca tamamlamış illere kurulması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, yükseköğretimde eğitim kalitesinin düşürülmesi ve kentin fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel yapısındaki yetersizlikler, bir üniversitenin bulunduğu kente olan katkısını azaltmaktadır. Buna karşın, üniversitelerin tüm ülkeye yaygınlaştırılması ve toplumun bütün kesimlerine eşit şekilde açık olması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Sosyo-Ekonomik yapı, Kalkınma, Anadolu

CONTRIBUTIONS OF UNIVERSITIES ESTABLISHED IN ANATOLIA TO THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF THE CITIES

Abstract

"Universities" is one of the most important factors contributing the development of cities in general for the country, specifically for the city. When we consider universities, expenditure of a university population is the first thing that comes to mind. Moreover, contributions of universities both in urbanization and socio-economic spheres are also important since economic development and social-cultural development are reciprocal complementary dynamics. In other words, social-cultural causes appear as conditions of economics and income rise. Studies in this subject also show that universities contribute in the economic and social-cultural view to the cities too much. In that context, the universities not only form the financial condition by creating an income flow, but also prepare the scientific and social / cultural conditions. However, physical, economic and social / cultural structures of cities play an important role in the formation of these contributions. Accordingly, the lower and upper structure of the establishment of provinces should be completed as much as possible, in order to increase their contribution of universities to the cities and to enable them to be a pioneer of the society. However, lowering the quality of higher education and the inadequacies in the city's physical, economic, and social / cultural structure reduce universities' contribution to the city. In addition, spread of universities all over the country and openness of them to the whole sections of society are too vital.

Key Words: University, Socio-economic Structure, Development, Anatolia

Giriş

Günümüz bilgi toplumunda gelişmenin en önemli faktörünün, beşeri sermaye anlamında eğitim olduğu kuşkusuzdur. Eğitim salt ekonomik anlamda değil, aynı zamanda gelişen bir toplumsal kimliğin, etik değerlerin ve daha güçlü demokrasinin en önemli unsuru olarak öne çıkmaktadır. Yine, küreselleşmeyle birlikte ekonomi ve teknolojiye hızlı değişim ve yenileşme, daha nitelikli çalışanlara gereksinim duyulmasına neden olmaktadır. Diyebiliriz ki, eğitim gereksinimi sürekli artmakta, eğitimin hedefi ve içeriği ise değişmektedir. Artık, sınırlı nitelikte bilgi ve beceriye sahip olmak yeterli görülmemekte; aynı zamanda bu niteliklerin sürekli yenilenerek gelişmesi beklenmektedir (Öztürk, Torun ve Sayın, 2009).

Bir toplumda, eğitimin söz konusu etkiyi doğurabilmesi, ancak üniversite dediğimiz en üst düzeydeki eğitim kurumunun var olmasına bağlıdır. Üniversiteler, sözü edilen gelişmenin temel dinamiği ve bilgi toplumunda bilginin üretildiği merkez olarak kabul edilmektedir. İktisadi gelişme ile eğitim/üniversite arasındaki ilişkiyi sağlıklı bir şekilde kurabilmek için iktisadi büyüme ve iktisadi gelişme terimlerinin anlamlarını ve aralarındaki farkı belirlemek gerekir. Büyüme, mevcut üretim kapasitesinin ve kişi başına gelirin artırılmasını ifade eder. Gelişme ise sadece üretimin ve kişi başına düşen gelirin arttırılmasından ibaret olmayıp, fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel yapının da değiştirilmesi ve kalitesinin arttırılması anlamına gelir (Çınar ve Emsen, 2001: 92).

İktisadi gelişmenin ölçütü olarak birçok kriteri kullanmak mümkündür. Bu kriterler arasında; kişi başına düşen gelir, aktif nüfusun bir yüzdesi olarak tarımsal faaliyetlerde çalışanların oranı, kişi başına enerji tüketimi, çocuk ölüm oranları, okur-yazarların genel nüfusa oranı, okullaşma oranları, istihdam edilen işgücünün eğitim düzeyi açısından dağılımı, doktor ve diğer sağlık personeli başına düşen nüfus, kentleşme oranları ve tarım sektörünün milli gelir içindeki payı vb. sayılabilir (Çınar ve diğ., 2001: 93).

Bu bağlamda, bölgesel gelişme teorilerinden birisi olan Kutuplaşma Teorisi'ne göre, bir bölgenin gelişmesi için belirli bir sürükleyici sektöre - ki bu sektör çoğunlukla sanayi sektörüdür - gereksinim vardır. Bu sürükleyici sektör çevresinde o bölgenin gelişmesi sağlanmaya çalışılır. Üniversiteler ise bölgesel/kentsel gelişmede sürükleyici değil tamamlayıcıdır. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında ekonomik ve sosyal gelişmişlik açısından oldukça geri kalmış bir kente üniversitenin kurulması, beklenen sosyo-ekonomik katkıyı sağlamayacaktır (Çatalbaş, 2007: 96).

Bu makalenin amacı, son dönemde sayıları hızla artan ve Anadolu'daki bütün illere en az bir üniversite olacak şekilde yayılan üniversitelerin kuruldukları illerin sosyo-ekonomik yapısına olan katkılarını araştırmaktır. Bu bağlamda, Kutuplaşma Teorisi'ne göre de üniversitelerin kurulduğu kentlerin sosyo-ekonomik yapılarına yeterli katkılarının olup-olmadığı da tartışılacaktır.

Literatür ve Metodoloji

Türkiye'de üniversitelerin kentlerin sosyo-ekonomik yapısına katkılarını inceleyen bilimsel çalışmalar, 1990'lı yıllardan itibaren başlamıştır. Bu konudaki ilk çalışmalardan birisi, Saliha Erkonak Aydemir'in, "Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Kent ve Bölge Ekonomisine Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Etkileri" adlı çalışmasıdır. Burada Aydemir, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin bölgeye ve Trabzon iline yaptığı ekonomik katkıları ölçen çarpan katsayısına ilişkin araştırmasıyla Türkiye'deki ilk önemli çalışmaya imza atmıştır (Aydemir,1994).

Aynı şekilde Hayriye Atik'in Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri iline olan ekonomik katkısını araştırdığı, "Üniversitelerin Yerel Ekonomiye Katkıları: Teori ve Erciyes Üniversitesi Üzerine Bir Uygulama (Atik, 1999) ve Murat Özyaba'nın, üniversitelerin kentsel gelişmedeki rolünü irdeleyen çalışması, "Kentsel Gelişmede Üniversitenin Rolü: Uludağ Üniversitesi ve Bursa" (Özyaba, 1999), 1990'lı yıllarda önemli sayılabilecek diğer iki çalışmadır.

2000'li yıllara gelindiğinde sayıları hızla artan üniversitelerin, kentlerin sosyo-ekonomik yapısına katkılarına ilişkin çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Bu yıllardaki ilk araştırma, Erkekoğlu tarafından kaleme alınan "Bölge Üniversitelerinin Yerel Ekonomiye Katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği" adlı makaledir. Erkekoğlu çalışmasında, 1998-1999 eğitim öğretim yılı için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nin kentin istihdam ve ekonomisine katkısını araştırmıştır (Erkekoğlu, 2000).

Bilginoğlu ve arkadaşları ise, "Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri İli'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapısına Etkileri" adlı araştırmalarında Erciyes Üniversitesi'nin 2001 yılı itibarıyla Kayseri'ye olan ekonomik katkısını incelemişlerdir (Bilginoğlu, Atik, Türker, Pamuk, ve Düzgün, 2002).

Bu alanda yapılan diğer bir çalışma, Tuğcu'nun 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibarıyla, Nevşehir kampüste faaliyet gösteren fakülte ve yüksek okulların kent ekonomisine yaptığı katkıyı incelediği "Üniversitelerin Yerel Ekonomik Faaliyet Hacmine Katkıları: Nevşehir Örneği" çalışmasıdır (Tuğcu, 2003).

Recai Çınar ve Ö. Selçuk Emsen'nin "Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri" çalışması (Çınar ve diğ., 2001) ve Muhammed Karataş'ın 2002 yılında yazdığı, üniversitelerin buldukları ilin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına katkılarını kapsamlı bir şekilde araştırdığı "Üniversitelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmedeki Rolü ve Önemi (Muğla Üniversitesi Örneği)" adlı doktora tezi (Karataş, 2002) 2000'li yılların diğer dikkat çeken çalışmaları içinde yer almaktadır.

Nazım Çatalbaş da 2007 yılında kaleme aldığı "Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir mi?" makalesinde, kalkınma kutupları bağlamında üniversitelerin kent ekonomisine olan katkılarını arttırabilmek için nerelere kurulması gerektiği üzerinde durmuştur (Çatalbaş, 2007).

Şevket Işık'ın Türkiye'de üniversitelerin, kentlerin nüfus, ekonomik ve sosyal yapılarında yarattığı değişimleri ve üniversitelerin bir kentleşme modeli veya nedeni olup olmadığını araştırdığı "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerinde Etkileri" adlı çalışması (Işık, 2008) son yıllarda bu alanda yazılan önemli makaleler arasında sayılabilir.

Başka kapsamlı bir araştırma ise Sürmeli editörlüğünde ve Taşçı yönetimindeki "Anadolu Üniversitesinin Eskişehir'e Etkileri ve Şehrin Üniversiteyi Algılayışı" adlı projedir (Taşçı., Gökalp, Genç Kumtepe, Kumtepe, Toprak, Tosunoğlu ve Sürmeli, 2008). Bu projede, Anadolu Üniversitesi'nin şehre ekonomik ve sosyal/kültürel katkılarının neler olduğu, öğrencilerin yaptığı harcamalar, üniversitenin doğrudan ve dolaylı olarak yarattığı istihdam ve katkıları, çarpan katsayısının bulunması gibi konularda detaylı bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Hayriye Nur Görkemli ise "Selçuk Üniversitesi'nin Konya Kent Ekonomisine Etkileri" adlı çalışmasında, 2003 yılında Selçuk Üniversitesi'nin Konya ekonomisine sunduğu toplam gelir katkısını ve toplam istihdama olan etkisini araştırmıştır (Görkemli, 2009).

Salih Öztürk, İshak Torun ve Sayın San'ın, Kafkas Üniversitesi'nin Kars'ın sosyo-ekonomik yapısına olan etkilerini araştırdığı "Üniversitenin Sosyo-Ekonomik Gelişmeye Etkisi: Kafkas Üniversitesi Örneği" makalelerinde, Kafkas Üniversitesi'nin 2004 yılı itibarıyla personel ve öğrenci sayısı kent nüfusunun yaklaşık %10'na tekabül ettiğinden dolayı, kentin kalkınmasında itici bir güç/baskın bir etken olamasa da, kentin sosyo-ekonomik kalkınmasına çok önemli katkıların olduğu gerçeği üzerinde durulmuştur (Öztürk ve diğ., 2009).

Akçakanat, Çarıkçı ve Dulupçu'nun "Üniversite Öğrencilerinin Buldukları İl Merkezine Ekonomik Katkıları ve Harcama Eğilimleri: Isparta 2003-2009 Yılları Örneği" makalesi (Akçakanat, Çarıkçı ve Dulupçu, 2010) ve Çalışkan'ın, Uşak Üniversitesi'nin Uşak kentine olan katkılarını araştırdığı "Üniversite Öğrencilerinin Harcamalarının Kent Ekonomisine Katkısı (Uşak Üniversitesi Örneği)" makalesi bu alandaki son önemli araştırmalardır (Çalışkan, 2010).

Bu çalışmada, daha önce bu konuda kent bazında yapılmış ampirik çalışmaların eleştirel bir yaklaşımla sentezlenip, yeniden değerlendirilmesi şeklinde arşiv/belge tarama teknikleri (içerik analizi) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın literatür ve analize dayalı kısmında, kitap, dergi, tez ve internet taramalarından elde edilen veriler temel materyaller olarak alınmıştır.

Anadolu'da Kurulan Üniversiteler

Türkiye'de, Anadolu kelimesi, genel olarak üç büyük kent (İstanbul, Ankara ve İzmir) dışında kalan diğer yerleşim yerleri veya kentler için kullanılır. Ekonomi'de "Anadolu Kaplanları", siyasette "Anadolu'nun Gücü" hep bu anlamda kullanılan deyimlerdir. Anadolu'daki üniversiteler denilince de, üç büyük il dışındaki diğer Anadolu kentlerinde kurulan üniversiteler anlaşılmalıdır.

Türkiye'nin, Cumhuriyet dönemi tarihine bakıldığında, ekonomik ve siyasal sistemin devletçi bir yapı arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle 1980

yılına gelinceye kadar, sanayi ve kalkınma planları çerçevesinde ülkedeki ekonomik gelişmeler bir plan ve program çerçevesinde yapılmıştır. Siyasal anlamda da "paternal (baba) devlet" anlayışının tüm kurum ve kurallarıyla egemen olduğu bir dönem söz konusudur. Bu sistemin amacı, özel sektörün yetersiz veya bazı alanlarda hiç olmadığı bir ülkede devlet eliyle ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Dolayısıyla ülkedeki bütün kaynakların devlet tarafından kontrol edildiği ve kullanıldığı; elde edilen gelirin de yine devlet tarafından dağıtıldığı bir sistemden söz etmek mümkündür. 1980 sonrası dönemde ise her ne kadar "liberal devlet" anlayışı hem ekonomik hem de siyasal anlamda yerleştirilmeye ve uygulanmaya çalışılmış, bu konuda belirli bir mesafe alınmış olsa da; hala, devletin hem ekonomik hem de siyasal anlamda her şeyi belirlemeye devam ettiği bir sistem varlığını korumaktadır.

Bu bağlamda, 1950'den sonra üç büyük il dışında Anadolu kentlerine de üniversite kurma düşüncesi, yukarıda bahsettiğimiz durum çerçevesinde değerlendirilmelidir. 1950'den sonra yeni üniversitelerin kurulması sürecinde, üniversite eğitimi almak isteyen genç nüfusun gereksinimlerini karşılamak, yeni kurulan üniversitelerin kuruldukları kentlerin gelişimine yapacakları katkı ve bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, Türkiye'nin çeşitli kentlerinde üniversite kurulması yoluna gidilmiştir (Sargın, 2007).

Anadolu'da ilk olarak, Trabzon'da 1955 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi ve 1957 yılında Erzurum'da Atatürk Üniversitesi kurulmuştur (Sargın, 2007). 1955 tarihinde Trabzon ilinin nüfus, ekonomik gelişmişlik ve bölgesel merkez olma gibi kriterlere göre üniversite kurulması için uygun bir il olmadığı görülmektedir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1991). Örneğin nüfus açısından, 1950'lerde Trabzon nüfusu 50 bini aşan kentler arasında bile yer almamaktadır (Işık, 2005). Fakat bütün bunlara karşın, Anadolu'da ilk üniversitenin Trabzon'da kurulması, bu kararın tamamen siyasi olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, Atatürk 1937 yılında yaptığı bir konuşmada, Türkiye'nin batısında ortasında ve doğusunda bir üniversite kurulması gerektiğinden bahsederek, doğuda kurulacak üniversitenin de Van'da kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Atatürk'ün bu isteği 1953 yılında Van'da Doğu Üniversitesi'nin kuruluş kanunu çıkarılarak yerine getirilmiştir. Buna karşın, daha sonra kanunda değişiklik yapılarak üniversitenin adı Atatürk Üniversitesi olarak değiştirilmiş ve merkezi Van'dan Erzurum'a alınarak, 1957'de Atatürk Üniversitesi kurulmuştur (Ertuğrul, 1987). Fakat, Atatürk Üniversitesi'nin kurulma amacı; üniversiteyi kentte yaşayanların ayağına götürerek, kenti geliştirmek olsa da; bu uygulama ilin gelişmesine çok fazla katkıda bulunamamıştır. Hatta, 1950'li yıllardan bu yana Erzurum ilinin kişi başına düşen geliri azalmaya ve net göç veren bir kent olmaya devam etmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1991).

Daha sonra Anadolu'da üniversite kurulması 1970'li yıllarda devam etmiştir. O dönemde özellikle; Eskişehir, Adana, Konya, Edirne, Diyarbakır, Malatya illeri üniversite açılması konusunda yoğun kulis çalışmaları yürütmüştür. 1970 Yılı DPT araştırmasında ise üniversite açılması uygun bulunan iller Adana, Bursa, Konya,

Diyarbakır, Elazığ, Edirne ve Samsun olarak sınıflandırılmıştır. Böylece, DPT araştırmasında yer alan üniversitelerin yanı sıra, adı geçen kentlerden gelen yoğun talep de dikkate alınarak, Edirne dışında bu kentlerin tamamında 1973-1975 yıllarında üniversiteler kurulmuştur (DPT, 1970). Ayrıca 1974 ve 1978 yıllarında da Sivas'ta ve Kayseri'de de üniversite açılmıştır. Bu dönemde üniversite kurulan kentler; nüfus büyüklüğü, ekonomik gelişmişlik ve bölgesel merkez olma gibi kriterlere göre değerlendirildiğinde, üç büyük il'den sonra gelen Adana, Bursa, Konya, Eskişehir, Kayseri gibi illere üniversite kurulması doğru bir karar olarak gözükmektedir, diğer illerin yani Samsun, Diyarbakır, Malatya, Elazığ ve Sivas'ın nüfus büyüklüğü, ekonomik gelişmişlik ve bölgesel merkez olma gibi kriterleri karşılamadığı görülmektedir (Varış, 1976).

Buna rağmen, kriterleri her açıdan karşılayan Gaziantep, Antalya ve Denizli gibi illere ise üniversite kurulmamıştır. Bu durum üniversite kurmanın bilimsel kriterlere dayanmadığını, tamamen siyasi bir karar ile alındığını göstermektedir. Ayrıca Malatya ve Elazığ gibi birbirine çok yakın iki ilde üniversite kurulması da kalkınma planlarında öngörülen üniversitelerin bölgesel dağılımına uygun bir durum değildir. Fakat amaç, az gelişmiş durumdaki Samsun, Diyarbakır, Sivas, Elazığ ve Malatya (DPT, DİE, 1991) gibi illerin üniversite kurmak yoluyla gelişmesini sağlamaksa, bunun yeterli olmadığı açıktır. Çünkü Kutuplaşma Teorisi'ne göre, üniversiteler kentsel gelişmede sürükleyici değil tamamlayıcıdır. Dolayısıyla, fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel açıdan geri kalmış bir kente üniversitenin kurulması, beklenen sosyo-ekonomik katkıyı yaratmayacaktır. Nitekim Tablo 1'deki verilere göre, bu illerde üniversite kurulmasının üzerinden 30-40 sene geçmesine rağmen, söz konusu kentler hala geri kalmış il kategorisinden çıkamamışlardır (Dinçer, Öztaşlan ve Kavasoglu, 2003; Berber, Sivri ve Yıldız, 2010).

Tablo 1: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

	1996*		2003*		2010**	
	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks
Erzurum	56	-0,551	55	-0,533	61	-2,572
Trabzon	34	-0,035	36	-0,186	36	0,140
Bursa	5	1,562	5	1,679	5	5,580
Eskişehir	6	1,010	6	1,104	6	5,481
Adana	9	0,825	8	0,949	18	2,625
Konya	24	0,220	25	0,253	24	2,049
Edirne	18	0,408	15	0,562	14	2,930
Diyarbakır	57	-0,614	58	-0,670	66	-3,764
Elazığ	33	-0,025	34	-0,101	46	-0,900
Samsun	35	-0,042	30	0,088	32	0,542
Sivas	48	-0,408	49	-0,406	45	-0,449
Kayseri	15	0,531	18	0,477	19	2,404
Malatya	38	-0,180	39	-0,226	47	-0,090
Antalya	7	0,979	9	0,915	7	5,116
Gaziantep	25	0,200	19	0,462	33	0,415
Denizli	16	0,501	11	0,716	12	0,716

Kutuplaşma teorisi ile ilgili ilk çalışmayı Fransız iktisatçı François Perroux yapmıştır. O'na göre ekonomik kalkınma ülkenin her yerinde aynı zamanda ortaya çıkmaz, bazı bölgeler öncelik kazanır. Bu, bir kentin etrafında sanayi topluluğunun oluşması ve endüstrilerin gelişmesine katkıda bulunması anlamına gelir (Perroux, 1950). Bir kentin kalkınmasında başarı sağlamak için yerin kendine has niteliklerini ve belirleyicilerini dikkate almak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, içinde önemli bir kent bulunan bir merkez ve onun çevresindeki hinterlandını oluşturan üç ya da dört il bir araya getirilmelidir (Göymen, 2005: 47). Bu merkez kente kalkınma kutbu denir. Her bölgenin kendine özgü koşullarının olması dengesiz kalkınma kutuplarına yol açmaktadır. Kalkınma kutupları olgusu, sanayileşme sürecinde meydana gelen, bölgesel ekonomik farklılaşmadır (Çatalbaş, 2007: 91).

Kalkınma kutuplarında, belirli bir sürükleyici sektör söz konusudur; bu da genellikle katma değeri yüksek olan sanayi sektörüdür. Eğitimin katma değeri ise yıllar sonra ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan, kentin ekonomik gelişmesinde üniversite sürükleyici değil tamamlayıcıdır. Bu bağlamda, eğitim sürecinden geçen bireyler özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edilerek tamamlayıcı rol üstlenmektedir. Eğer kentin istihdam olanakları kısıtlı veya kentte gelişmiş sanayi ve hizmet sektörleri yoksa, eğitilmiş işgücünün gelişmiş kentlere göçü kaçınılmazdır (Çatalbaş, 2007).

Dolayısıyla, sanayi gibi katma değeri yüksek olan sektörlerin bulunduğu kentlere kurulan üniversiteler, kentteki sanayi kuruluşlarıyla yaptığı işbirliği ölçüsünde kent ekonomisine önemli katkılar sağlar. Bu katkılar özellikle büyükşehirler dışındaki Anadolu illerinde daha sağlıklı bir şekilde gözlenebilmektedir (Gürkan & Karataş, 2004). Gaziantep ve Denizli kentleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Karaçay-Çakmak ve Erden, 2005).

Diğer yandan 1980 sonrasında, 1982-1992 döneminde Anadolu'da Antalya, Van, Edirne ve Gaziantep'te üniversiteler kurulmuştur. 1992 sonrası ise, artık her ilde bir üniversite kurulması anlayışının egemen olduğu ve vakıf üniversitesi olgusunun giderek önem kazandığı bir dönemdir. Anadolu'da her bir kentin ileri gelen kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin, kentlerinde bir üniversite kurulması yönündeki ısrarcı talepleri ve son dönemdeki siyasal iktidarların da bu konuya önem vermesi sonucu, her ilimizde bir üniversite kurulmuştur. Hatta Eskişehir, Bursa, Adana, Konya, Kayseri ve Erzurum gibi illerde ikinci devlet üniversitesinin; üç büyük il dışında Gaziantep, Mersin ve Kayseri gibi illerimizde de birden fazla vakıf üniversitesinin kurulduğu gözlenmektedir. Bu durumun nedeni, büyük ölçüde öğrencisi, öğretim elemanları ve diğer çalışanları ile üniversitelerin önemli bir ekonomik girdi olarak görülmesidir.

Üniversitelerin Kentlerin Sosyo-Ekonomik Yapısına Katkıları

Üniversiteler buldukları illerin ya da genel olarak alındığında ülkenin ekonomik geleceğini belirlemek açısından birçok fırsat yaratırlar. Bu fırsatlar doğru

değerlendirildiğinde, üniversiteler buldukları kentlere çok yönlü katkılarda bulunmaktadır. Bunlar:

- i) Kentsel gelir, kent ekonomik yapısı ve işgücü hareketliliğinde iyileşme sağlanması,
- ii) Konut, sağlık olanakları, iletişim ve taşımacılıkta iyileşme gibi fiziki altyapı katkıları,
- iii) Kültürel etkinliklerin artması, yaşam kalitesinin iyileşmesi gibi sosyal ve kültürel katkılar,
- iv) Eğitime katılma oranında artış, doğum ve ölüm oranlarında düşüş, göçün azalması gibi eğitimsel ve demografik katkılardır (Florax, 1987: 51-55).

Bu bağlamda üniversiteler üç temel işleve sahiptir. Bunlar: Toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirmek, toplumsal gelişmeye yön vermek ve gelişmeyi engelleyen yanlış enformasyonu ortadan kaldırmaktır (Karakoç,1996, Hatipoğlu, 1995). Diğer bir görüşe göre, üniversitenin işlevleri eğitime-öğretme, araştırma-geliştirme ve toplumsal hizmetlerden oluşmaktadır (Yüksek Öğretim Kurumu, 2005). Üniversite aynı zamanda, kent ekonomisinin sosyal kurumlarından birisi olduğu için; tüzel kişiliği, idari /akademik personeli ve öğrencileri ile kentin fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel gelişimine katkıda bulunduğu gibi, siyasal ve bilimsel çevresiyle de devamlı etkileşim halindedir. Bu katkılar süreç içerisinde ülke çapına yayılmaktadır. Üniversitenin kentsel gelişmedeki ekonomik ve sosyal alandaki potansiyel katkıları Tablo 2' de özetlenmiştir (YÖK, 2000).

Tablo 2: Üniversitenin Ekonomik ve Sosyal Gelişmeye Katkıları

Ekonomik	Vergi gelirlerindeki artış	Yüksek kazanç düzeyi
	Üretkenlikteki artış	İş bulmada kolaylık
	Tüketimdeki artış	Yatırımdaki artış
	İşgücü esnekliğinin artışı	Daha iyi çalışma koşulları
	Devletten beklenen mali desteğin azalması	Kişisel/mesleki hareketlilik
Sosyal	Suç oranındaki azalma	Daha uzun ve sağlıklı yaşam
	Bağış ve topluma hizmette artış	Çocuklara daha iyi yaşam
	Vatandaşlık bilincinin gelişmesi	Müşteri olarak daha iyi karar verme
	Sosyal kenetlenme	Kişisel statünün yükselmesi
	Teknolojiye uyum sağlama ve teknolojiyi kullanma becerisinin gelişmesi	Daha fazla hobi, boş zaman etkinlikleri

Üniversitelerin kentsel gelişme üzerindeki bu katkılarının boyutu, ölçülmesinde karşılaşılan güçlükler nedeniyle tam olarak belirlenememektedir. Başta eğitim girdilerinin ölçülmesi olmak üzere, üniversite ile kentsel ekonomik

gelişme arasındaki ilişkinin belirlenmesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bugün eğitim girdisi olarak elimizdeki tek hazır ve çok kullanılan ölçü; üniversiteler tarafından yapılan parasal harcamalardır. Fakat bu ölçünün esas alınması üniversitelerin geniş boyutlu olan diğer katkılarının ölçülmesini zorlaştırmakta; bu da bazen yanlış sonuçlar doğurmaktadır (Özyaba, 1999). Üniversitelerin bünyesinde bulundurduğu personel ve öğrencilerin yapacağı harcamalar, ekonominin sahip olduğu marjinal tüketim eğilimi değerine bağlı olarak hesaplanan çarpan katsayısı ve hızlandırıcı etkisi ile kent ekonomisinde büyük miktarda genişletici etki oluşturmaktadır (Ünsal, 2007).

Kent gibi küçük ve tümüyle dışa açık ekonomik sistemlerde, ekonomiye giren paranın çeşitli yollarla ekonomi dışına sızıntılarını da dikkate alan "Çarpan Modeli" Türkiye'deki üniversitelerin kentsel ekonomik katkılarını belirlemek için kullanılabilir. Ayrıca bu model, üniversitelerin ekonomi ile ilişkisi birbirinden farklı olan personel, öğrenci ve üniversite ana bünyesi gibi unsurlarının yapmış olduğu harcamaların ayrı ayrı değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Aydemir, 1994: 196).

Her bir üniversite, yaptığı tüketim ve yatırım harcamalarıyla; doğrudan ve dolaylı olarak sağladığı istihdamla kent ekonomisine katkı yaratır. Katkının önemli ya da ihmal edilebilir olması; tüketim ve yatırım harcamalarının büyüklüğü yanında, kentsel ekonomi ile kuracağı yatay ve düşey bağlantının gücüne de bağlıdır. Bu harcamalar yoluyla kente giren para, kent içinde el değiştirerek gelir, istihdam, tüketim ve yatırım artışı şeklinde çoğalan bir ekonomik etki doğurur (Steele, 1969). Eğer kente giren para tümüyle kent ekonomisi içinde kalıyorsa çarpan etkisi sonsuz olur. Ancak, gerçek yaşamda, ekonomik ilişkiler açısından böyle bir durum söz konusu değildir. Ekonomiye giren paranın vergiler (t), ithalat (m) ve tasarruf (s) yolu ile kent dışına sızması kaçınılmazdır. Bu durumda çarpan katsayısı basit şekilde (k) aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

$$k = 1 / (t+m+s)$$

Üniversitelerin kentte yarattığı ek gelir, dolaylı istihdam ve bağımlı nüfus da hizmet sektöründe ek talep oluşturur. Bu nedenle, personel ve öğrenciler kanalı ile ekonomiye giren paranın çarpan etkisinin belirlenmesinde bu tür dolaylı katkıları da dikkate alan ilk döngü çarpan katsayısı (k_1) şöyle açıklanabilir (Aydemir 1994: 196):

$$k_1 = 1 + V_0 + [(E_d + \Delta V/a) \theta W] / [E_d W_d + (S_e W_s + S_y W_i)] \quad \text{Burada;}$$

k_1 : Personel ve öğrenci harcamaları için ilk döngü çarpan katsayısı,

V_0 : Personel ve öğrenci harcamalarının kentte yarattıkları katma değer oranları

(sırası ile V_p ve V_s) ortalaması,

E_d : Üniversitenin istihdam ettiği personel sayısı,

W_d : Üniversite personelinin ortalama yıllık kazancı,

S_e : Kent dışından gelen öğrenci sayısı,

W_s : Kent dışından gelen öğrencilerin ortalama yıllık geliri,

S_y : Kredi ve burs alan kentteki öğrenci sayısı,

W_i : Ortalama yıllık burs/kredi tutarı,

ΔV : Personel ve öğrenci harcamalarının doğurduğu kentsel katma değer artışıdır.

$$\Delta V = (E_d W_d V_p + (S_e W_s + S_y W_i) V_s)$$

a : Kentte servis sektöründe ek istihdam yaratılması için gerekli katma değer artışı,

θ : Kentte servis sektörü istihdamının tüm istihdama oranı,

W : Kentte servis sektöründe çalışanların ortalama yıllık geliridir.

Dolaylı olarak diğer sektörlerde yaratılan istihdam ise (ΔE):

$$\Delta E = E_d \theta + (\Delta V/a) (1 + \theta) \quad \text{eşitliği ile hesaplanabilir.}$$

Üniversitenin kentte yarattığı toplam istihdam kapasitesi (E) ise, üniversitenin doğrudan (E_d) ve dolaylı olarak diğer sektörlerde yarattığı istihdam (ΔE) toplamına denktir (Aydemir, 1994: 198).

$$E = E_d + \Delta E$$

Sektörler arasında zayıf yatay ve düşey ekonomik ilişki sergileyen küçük ve gelişmemiş kentlerde, sızıntı oranının yüksek olduğu durumlarda, üstte yer alan ilk döngü çarpan etkisi, tüm döngülerde elde edilen gelirin yaklaşık %90'ını oluşturmaktadır (Aydemir, 1994: 208).

Böyle bir modelle, Trabzon kentinde Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin harcamalarının çarpan katsayısının 1,143 olduğu hesaplanmıştır (Aydemir, 1994). Bu kentin gelişiminde sanayi sektörünün sürükleyici sektör olmaması, dolayısıyla sanayi üretiminin yeterince yapılamaması ve birçok tüketim ürününün ülkenin başka yerlerinden sağlanması, beklenen çarpan etkisini düşürmüştür. Bu da Kutuplaşma Teorisi'nin hipotezlerini desteklemektedir.

Diğer önemli bir çalışma olan, Sürmeli editörlüğünde hazırlanan projeye göre, 2007 yılında Anadolu Üniversitesinin personeline yaptığı net ödemelerin, mal, hizmet, sermaye ve transfer harcamalarının Eskişehir ekonomisine toplam katkısı yaklaşık 443 milyon TL iken; çarpan etkisi ile birlikte bu katkı 1 milyar TL'nin üzerindedir. TÜİK verilerine göre Eskişehir'in 2007 yılındaki ihracat rakamının yaklaşık 662 milyon TL (506 milyon Amerikan Doları) olduğu göz önüne alındığında katkının büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Ayrıca, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir'de toplam 6.939 kişiye iş olanağı yaratmaktadır (Taşçı ve diğ., 2008).

Görkemli ise, 2003 yılında Selçuk Üniversitesi'nin Konya ekonomisine 278 milyon TL olan direk ve dolaylı katkısının, yapılan hesaplamalar sonucunda marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak 3,06 olarak bulunan çarpan katsayısı ile birlikte 852 milyon TL'ye ulaştığını göstermiştir. Üniversitenin toplam istihdam katkısının da 13.702 kişi olduğu, uyarılmış gelir katkısının yarattığı istihdamın ise 34.085 kişi olduğu belirlenmiştir (Görkemli, 2009).

Bu alanda yapılan fakat çarpan katsayısının hesaplanmadığı diğer çalışmalara baktığımızda, Atik'in Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri iline olan ekonomik katkısını araştırdığı çalışmasına göre, Üniversite 1997-98 eğitim öğretim yılında Kayseri ilinde

doğrudan ve dolaylı olarak 7.675 kişiye istihdam sağlamış; toplam 13,7 milyon TL de gelir katkısı yaratmıştır (Atik,1999). Aynı şekilde Bilginoğlu ve arkadaşları, Erciyes Üniversitesi'nin 2001 yılı itibariyle Kayseri'de 2.696 kişiye dolaysız istihdam olanağı sağladığını ve 2000 yılında ise üniversitenin kent ekonomisine katkısının yaklaşık 9,7 milyon TL'ye ulaştığını rakamlarla ortaya koymuşlardır (Bilginoğlu ve diğ., 2002).

Benzer bir çalışmada Erkekoğlu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nin 1998-1999 eğitim öğretim yılı itibarı ile Sivas kentinde direk ve dolaylı istihdam olmak üzere toplam 4.965 kişiyi istihdam ettiği ve kent ekonomisine yaklaşık 15,4 milyon TL kaynak sağladığı sonucuna ulaşmıştır (Erkekoğlu, 2000). Tuğcu'nun Nevşehir'de gerçekleştirdiği başka bir çalışmada ise, 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle, Nevşehir kampüste faaliyet gösteren fakülte ve yüksek okulların kent ekonomisine yaptığı toplam gelir katkısını yaklaşık 4,5 milyon TL, toplam istihdam katkısını ise 278 kişi olarak bulmuştur (Tuğcu, 2003).

Bunlara ek olarak, Akçakanat ve arkadaşlarının çalışmalarında, 2009 rakamlarına göre, öğrenci harcamalarının Isparta ekonomisine toplam katkısının yıllık 80 milyon TL'yi aştığını ve 2009 yılında Isparta'nın ihracat rakamının 120 milyon ABD doları olduğu düşünülürse öğrencilerin kent ekonomisine yaptıkları katkının önemli bir boyutta olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Akçakanat vd, 2010).

Çalışkan'ın 2010 yılında yayınlanan çalışmasına göre de, Uşak Üniversitesi'nde öğrenim gören bir öğrencinin aylık ortalama harcaması 560 TL civarında çıkmıştır. Uşak Üniversitesi'nde eğitim gören 8.291 öğrenci dikkate alındığında öğrencilerin kent ekonomisine yıllık 50 milyon TL enjekte ettiği görülmektedir (Çalışkan, 2010).

Sonuç

Üniversiteler, hem yerel ve ulusal, hem de küresel ölçekte önemli fonksiyonları olan kurumlardır. Bu fonksiyonları arasında, bilimsel faaliyetler yapmak, sonuçlarını toplumla paylaşmak ve iş yaşamının gereksinim duyduğu niteliklere sahip insan kaynağını yetiştirmek sayılabilir. Fakat üniversitelerin bu evrensel fonksiyonlarının yanında, gerek kuruldukları kentin dinamikleri, gerekse günün gerektirdiği koşullara göre farklı fonksiyonları da vardır. Özellikle de, kuruldukları kentlerin sosyo-ekonomik gelişmesini desteklemek bu görevleri arasında önemlidir.

Üniversitelerin söz konusu katkılarının gerçekleşmesinde kentin fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel altyapısı önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla, üniversitelerin bir kente olan katkısını arttırmak ve topluma öncülük edebilmesini sağlamak, ancak altyapısını tamamlamış kentlere kurulması ile mümkündür. Öte yandan, üniversitelerin tüm ülkeye yaygınlaştırılması ve tüm toplum kesimlerine eşit şekilde açık olması da önemlidir.

Bu alanda yapılan ampirik çalışmalar da, Anadolu'da fiziki, ekonomik, sosyal/kültürel altyapıları yetersiz olan kentlere kurulan üniversitelerin, illerin

sosyo-ekonomik gelişimlerine katkılarının sınırlı kaldığını göstermiştir. Örneğin, Trabzon'da kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Erzurum'da kurulan Atatürk Üniversitesi kuruluşlarının üzerinden yarım asır geçmesine karşın, kentlerin gelişimine yeterli katkıyı sağlayamamışlardır. Fakat, bu iki üniversiteden yaklaşık yirmi sene sonra kurulan Eskişehir'deki Anadolu Üniversitesi ve Bursa'daki Uludağ Üniversitesi kentlerin yeterli altyapıya sahip olmalarından dolayı bu illerin gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Berber'in 2010 yılında yaptığı illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi araştırmasına göre; Trabzon ve Erzurum 81 il içerisinde sırasıyla 36. ve 63. sırada yer alırken; Bursa ve Eskişehir sırasıyla 5. ve 6. sıralarda yer almıştır (Berber ve diğ., 2010). Bu durum, Kutuplaşma Teorisi bağlamında, sürükleyici bir sanayi sektörünün olmadığı bir kentin ekonomik gelişmesinde üniversitenin ancak tamamlayıcı olduğunu ileri süren hipotezini destekleyen bir sonuçtur.

Sonuç olarak, yeni üniversiteler kurulmadan önce kentte yeterli fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel altyapı oluşturulmalıdır veya bu eksiklikler çok kısa sürede tamamlanmalıdır. Böylece üniversiteler amaçlarını daha etkin bir şekilde gerçekleştirebilirler.

Kaynakça

- Akçakanat, T., Çarıkçı, İ., Dulupçu., A. (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Buldukları İl Merkezine Ekonomik Katkıları ve Harcama Eğilimleri: Isparta 2003-2009 Yılları Örneği". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 165-178.
- Atik, H. (1999). "Üniversitelerin Yerel Ekonomiye Katkıları: Teori ve Erciyes Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 15, 99-111.
- Aydemir S. E. (1994). *Karadeniz Teknik Üniversitesinin Kent ve Bölge Ekonomisine Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Etkileri*, Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 195-210.
- Berber, M., Sivri U. ve Yıldız, E. B. (2010). "Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması". Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. www.metinberber.com/kullanici_dosyaları/file/endeks.doc (E.T.: 18.03.2011).
- Bilginoğlu, M. A., Atik H., Türker, O., Pamuk, Y. ve Düzgün R. (2002). *Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri İli'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapısına Etkileri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, No: 135.
- Çalışkan, Ş. (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Harcamalarının Kent Ekonomisine Katkısı (Uşak Üniversitesi Örneği)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 169-179.
- Çatalbaş, N. (2007). "Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir Mi?". *Selçuk Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 90-101.
- Çınar, R. & Emsen, Ö. S. (2001). "Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 91-104.

Devlet İstatistik Kurumu (1991). *1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş*, Ankara: Devlet İstatistik Kurumu, Yayın No: 1457.

Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kvasoğlu, T. (2003). "İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması". *Devlet Planlama Teşkilatı*, Yayın No DPT 2671, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2011).

Devlet Planlama Teşkilatı, çeşitli veriler, <http://www.dpt.gov.tr>.

Devlet Planlama Teşkilatı (1970). *Yükseköğretim Araştırması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT: 858-SPD: 197.

Erkekoğlu, H. (2000). "Bölge Üniversitelerinin Yerel Ekonomiye Katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği". *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 16, 203-210.

Ertuğrul, H. (1987). *Atatürk Üniversitesi 30. Kuruluş ve 25. Mezuniyet Yılı Kutlama Törenleri Açış Konuşması, 1957-1987*, Erzurum.

Florax, R.J. (1987). *The Regional Economic Role of Universities: The Dark Side of the Universities*. Netherlands: Twente Univ.

Görkemli, H. N., (2009). "Selçuk Üniversitesi'nin Konya Kent Ekonomisine Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 169-186.

Göymen, K. (2005). *Türkiye'de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları İçinde Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi Yayını.

Gürkan, Ö. & Karataş, M. (2004). *Muğla Üniversitesinin Yöreye Yönelik Sosyo-Ekonomik Katkılarının Araştırılması*. Muğla: Muğla Üniv. Yay., Yayın No: 46.

Hatipoğlu, M. T. (1995). *Yükseköğretim Mevzuatı*. Ankara: Selvi Yayınları.

Işık, Ş. (2008). "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 159-181.

Işık, Ş. (2005). "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri". *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 57-71.

Karaçay-Çakmak, H. & Erden, L. (2005). "Yeni Sanayi Odakları ve Sanayinin Yeni Mekan Arayışları: Denizli ve Gaziantep Örneği". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 111-129.

Karakoç, N. (1996). *Üniversitelerde Halkla İlişkiler Örgütü ve Yapısı Önerisi*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Yayınları No: 20.

Karataş, M. (2002). *Üniversitelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmedeki Rolü ve Önemi (Muğla Üniversitesi Örneği)*, Doktora tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi.

Öztürk S. , Torun, İ. ve Sayın S. (2009). "Üniversitenin Sosyo-Ekonomik Gelişmeye Etkisi: Kafkas Üniversitesi Örneği". *İktisat Dergisi*, 491, 71-84.

Özyaba, M. (1999). "Kentsel gelişmede üniversitenin rolü: Uludağ Üniversitesi ve Bursa". *UMED Uludağ Üniversitesi Mezunlar Derneği 3. Geleneksel Mezunlar Buluşması*, 4-5, <http://www.kentli.org/makale/bursa.htm> (Erişim tarihi: 15.03.2011).

Perroux, F. (1950). "Economic Space: Theory and Applications". *Quarterly Journal of Economics*. 64, 89-104.

Sargın S. (2007). "Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci Ve Bölgesel Dağılımı". *Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 133-150.

Steele D.B. (1969), "Regional multipliers in Great Britain". *Oxford Economic Papers*, 21(2), 268-292.

Taşçı D., Gökalp E., Genç Kumtepe E., Kumtepe, A. T., Toprak E., Tosunoğlu, T. ve Sürmeli, A. (2008). *Anadolu Üniversitesinin Eskişehir'e Etkileri ve Şehrin Üniversiteyi Algılayışı*, Ekim 2008, (Ed.: Sürmeli F.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Proje 073623.

Tuğcu, C. T. (2003), "Üniversitelerin Yerel Ekonomik Faaliyet Hacmine Katkıları: Nevşehir Örneği". <http://biriyilik.110mb.com/resim/images/nrbxjf7v32i489yk53.doc> (Erişim tarihi: 18.03.2011).

Ünsal, E. M. (2007). *Makro İktisat*. (7 Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Varış, F. (1976). "Yeni Üniversitelerin ve Fakültelerin Kurulmasında Uygulanabilecek Ölçütler". *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Dergisi*, 9(1), 73-93.

YÖK, (2005). [http://www.yok.gov.tr/index.php?option=com_docman&task=cat_view &gid=178](http://www.yok.gov.tr/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=178) (Erişim tarihi: Kasım 2005).

YÖK, (2000). http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/Mart_2000 (Erişim tarihi: Mart 2000).